

COLLECT

KUNST ANTIEK DESIGN

BRAFA '18
Belang van de provenance?

Maandblad
verschijnt niet in januari, juli en augustus
22 ste jaargang
WINTER 2017-2018 / NR. 9 - €5,95
P 708152

100 jaar Suomi
Designnatie Finland

Samoerai
De gemaskerde krijger

Romantiek
in het Noorden

César
durfde te scheppen

Julio González
Ambacht & avant-garde

Rineke Dijkstra
Gewoon bijzonder

BP 8-710966-704448

De gemaskerde krijger

De samoerai blijven tot de verbeelding spreken als de onverschrokken Japanse krijgers die meesterlijk hun 'katana' of zwaard hanteerden. Maar ook zonder wisten ze zich prima te verweren, en in alles vertoonden ze een uiterste koelbloedigheid. Volledig uitgedost in hun magnifieke wapenrustingen, moeten zij een indrukwekkende verschijning geweest zijn. Aan deze legendarische strijders is vanaf 8 december een tentoonstelling gewijd in Japanmuseum Sieboldhuis te Leiden.

TEKST: LIESBETH LANGOUCHE

Net als de westerse ridders, waren de samoerai van top tot teen beschermd door een pantser. Daarbij hoorde een masker dat vaak realistische trekken had, inclusief tanden en ingeplante snorharen. Dr. Bas Verberk, curator van de samoerai-tentoonstelling in Leiden, onderzocht de relatie tussen de theater- en strijdmaskers, en toont aan dat de ontwerpen van de samoeraiharnasmaskers sterk verwant zijn aan de nō-maskercultuur. Zo kunstzinnig als dit masker was, zo fraai was het hele harnas van de samoerai. Zeker de exemplaren van de hogere krijgselite waren door de allerbeste handwerklieden gemaakt uit kostbare metalen, schitterend lakwerk en waardevolle stoffen. Uit alles blijkt dat de wapenrusting de strijder niet enkel op het slagveld beschermde, maar tevens een uitdrukking was van zijn status en persoonlijkheid. Na de strijd verdween de wapenrusting niet in een kast, maar kreeg deze een ereplaats in de woning. En indien de samoerai sneuvelde, sneuvelde hij met trots.

De evolutie van de uitrusting

Al vanaf de 4e eeuw zouden harnassen en helmen zijn geproduceerd in Japan, wellicht ontwikkeld uit die van het oude China en Korea. Door de eeuwen heen evolueerde het ontwerp en uitzicht van de Japanse wapenrusting. In de vroege Heianperiode (794-1185) droeg de samoerai-adel nog de klassieke 'ōyoroï'-wapenrusting. Deze was relatief zwaar en ontworpen voor de bereden krijger met boog. De lagere vazallen daarentegen droegen de 'dōmaru'- of 'haramaki'-wapenrustingen met een kuras dat rondom het lichaam aansloot. Onder meer omdat ze lichter waren, kozen ook de samoerai later voor deze types. In de periode van de strijdende staten (Sengoku jidai, 1467-1573), tijdens welke de lokale heersers (daimyō) op grote schaal oorlog voerden, was er behoefte aan vele harnassen in korte tijd, waardoor men op zoek ging naar ontwerpen die sneller te produceren waren. En zo was de uitvoering van de rusting door de geschiedenis heen steeds onderhevig aan de politieke en economische realiteit. Een belangrijke kentering in dit verband was de komst van de Europeanen. Ten eerste introduceerden zij vuurwapens in Japan, waarna men de kurasen en helmen van zwaarder ijzer – en dus meer

bestand tegen musketschoten – ging maken. En ten tweede inspireerden hun westerse harnassen de Japanse smeden, die combinaties begonnen te maken van Japanse en Europese types. Door alle aanpassingen die vervolgens gedaan werden om de uitrustingen efficiënter te maken, kon er in de 16e eeuw gesproken worden van een nieuw type rusting: het 'tōseigusoku', ofwel 'moderne wapenrusting'.

Toen in de Edoperiode (1603-1868) een lange tijd van vrede aanbrak, verloren de samoerai echter hun militaire functie en werden hun wapenrustingen bijgevolg vooral pronkstukken. Een hernieuwde belangstelling voor de klassieke tijd, zorgde aan het begin van de 18e eeuw voor combinaties van de oude ōyoroï-, dōmaru- of haramaki-types met nieuwe tōseigusoku-onderdelen. Later, in de 19e eeuw, werden zeer goede replica's

linkerpagina

Ijzeren masker van het woeste type (ressei-men). De neus is afneembaar en is bevestigd door middel van draaibare haakjes. Het masker is in de stijl van Noguchi Zesai en is vermoedelijk in hetzelfde atelier vervaardigd. Alle objecten die bij dit artikel zijn afgebeeld, zijn te zien op de tentoonstelling in Leiden.

onder

Japans harnasmasker van het woeste type ('ressei-men') uit de Momoyama-periode met ingekleefde snor. De mond heeft zowel boven- als onderaan acht tanden. De realistische trekken van dergelijke maskers hadden een afschrikwekkende functie en evolueerden mee met de maskers van het nō-theater. Een dergelijk masker is overigens bovenop de helm aangebracht als helmornament. De geribde helm ('suji bachi') van het hoge type ('kōshōzan') telt 62 platen en is vervaardigd door de smid Saotome Ienari. De signatuur in de helmkom leest: Jōshū jū Saotome Ienari (Saotome Ienari van Jōshū).

rechts

Japans harnasmasker van het woeste type ('ressei-men'), helmkom uit de 14e eeuw met een masker uit de 17e eeuw. Zowel de keelbeschermer ('suga'), die uit twee lamellen bestaat, als de helm zijn gedecoreerd in de klassieke stijl van de Kamakura-periode. Het ijzeren masker is afgewerkt met roestpatina ('tetsu sabi-ji') en is aan de binnenkant rood gelakt ('shu urushi nuri'). De neus is afneembaar en bevestigd door middel van draaibare haakjes. Op het slagveld nam de krijger doorgaans dit neusstuk af omdat dit het ademen en het gezichtsveld beperkte. In elk geval was de belangrijkste functie van het masker dat dit, door middel van eraan bevestigde helmkoorden, de helm op zijn plaats hield.

van ōyoroï, dōmaru en haramaki afgeleverd, met superieure materialen en goed smeedwerk. Uit deze tijd zijn ons nog vele namen overgeleverd van smidsscholen en -families, waartoe de meeste wapenrustingmeesters behoorden. Tot de kleinere smidsgilden hoorden de Bamen, Neo en Nagasone, terwijl Myōchin, Saotome, Haruta en Iwai enkele van de klassieke grote scholen waren.

Zelf verzamelen

Deze Myōchin-, Saotome- en Haruta-scholen behoren tot de scholen die vandaag het meest in trek zijn bij de verzamelaars, aldus Japanspecialist Arie Vos van de Brusselse galerie Kitsune. De meest verzamelde objecten zijn volgens hem de kabuto (helmen) en menpo (gelaatsbescherming).

De meest voorkomende fout bij beginnende verzamelaars is dat zij zelf een harnas samenstellen met onderdelen die niet bij elkaar horen.

Dat zijn ook de objecten die hij beginnende verzamelaars aanraadt om mee te starten. "Op deze wijze leert men de verschillende scholen kennen met hun eigen kenmerken. De helmen samen met

de menpo vormen het belangrijkste onderdeel in de waardebeoordeling van een wapenuitrusting. Het is dus belangrijk daar goed op te letten. Het is ook altijd beter om een 'niet samengesteld' harnas te kopen waarvan alle onderdelen coherent en authentiek zijn. Wel is het bijvoorbeeld mogelijk dat een helm uit de 16e eeuw bij een uitrusting hoort die van latere datum is (bijvoorbeeld uit de 17e eeuw), maar toch als coherent en authentiek beschouwd kan worden in de afwerking." Een van de moeilijkste zaken bij het verzamelen van Japanse wapenrustingen is het herkennen van de verschillende stijlen. De meest voorkomende fout bij beginnende verzamelaars is dan ook dat zij zelf een harnas samenstellen met onderdelen die niet bij elkaar horen. Om zich meer te verdiepen in deze kennis en de geschiedenis, raadt Arie Vos het aanleggen van een bibliotheek met referentiewerken aan. Ook kan men zich aansluiten bij The Japanese Armor Society - Western Branch. Deze vereniging geeft toegang tot enorm veel informatie, contacten en activiteiten in verband met de Japanse wapenrustingen. Zo wordt op 17-18 februari een symposium georganiseerd in Leiden, dat gecombineerd wordt met een bezoek aan de tentoonstelling in Japanmuseum SieboldHuis. Voor deze tentoonstelling werden spectaculaire stukken bijeengebracht, gaande van een 14e-eeuwse helm uit de Nanbokuchoperiode die steeds in dezelfde familie bewaard is gebleven, tot een 19e-eeuws masker dat door het shogunaat aan koning Willem III werd geschonken. Maar ook illustreert de tentoonstelling dus de relatie tussen de samoerai-cultuur en het nō-theater.

Van samoerai tot legende

De geschiedenis van de samoerai is nauw verbonden aan de politieke situatie in Japan, waarbij gesteld wordt dat de basis gelegd werd in 645. In dat jaar werd namelijk een reeks hervormingen doorgevoerd (de Taika-hervormingen), die leidden tot het centraliseren van de staat; vanaf dat moment werd Japan geregeerd door een keizer, die zetelde in een hoofdstad. Deze centralisatie had evenwel tot gevolg dat zich in de verder gelegen gebieden, die buiten de directe invloedssfeer van de hoofdstad vielen, kleine onafhankelijke rijkjes begonnen te vormen. Deze beconcurrerden elkaar: ze wilden uitbreiden en zich tegen de ander verdedigen. Daarbij werd beroep gedaan op samoerai, een soort ingehuurd krijgsmacht. Het woord 'samoerai' betekent overigens 'hij die dient', waarmee verwezen wordt naar de respectvolle relatie tussen de samoerai en de heer in wiens dienst hij was. De banden tussen de samoerai en de hogere klassen werden na verloop van tijd echter zo sterk dat de samoerai een zodanige invloed vergaarden dat ze niet enkel een op zich staande elite vormden, maar zelfs de bestuurlijke macht overnamen. Twee belangrijke samoeraiclans hierbij waren de Minamoto en de Taira. Allebei met sterke connecties aan het keizerlijke hof, wilden ze elk de alleenheerschappij over Japan. Dit conflict mondde in 1180 uit in de Genpei-oorlog, die in 1185 werd beslecht in het voordeel van de Minamoto. Hun leider, Minamoto no Yoritomo, richtte vervolgens in 1192 het eerste shogunaat in, waarmee de samoerai officieel de bevelhebbers van Japan werden. Uiteindelijk zouden de shoguns tot 1868 de controle blijven uitoefenen, tot de Meiji-restauratie de macht weer in handen legde van de Japanse keizer. Tegen die tijd hadden de samoerai echter hun militaire functie grotendeels verloren, onder meer doordat de lange periode van vrede tijdens de Edoperiode (1603-1868) hun militair optreden onnodig maakte. In de plaats daarvan waren zij een soort ambtenaar geworden en hadden hun zwaarden of katana's louter nog een ceremoniële functie. Het dragen van deze katana werd zelfs helemaal verboden onder de Meiji-restauratie, en de samoeraiklasse werd afgeschaft en vervangen door een modern leger waarbij afkomst niet meer van belang was.

boven

Helm en masker van het woeste type (ressei-men) (saiga bachi) met de kenmerken van de Haruta-school zoals de vorm van het neusstuk, de lijnvoering van de rimpels (shiwa) en de ingekleefde snor die oorspronkelijk aanwezig is geweest. Het helmornament voorop de helm (maedate) is in de vorm van een draak. De draak is een van de oudste symbolen die voorkomen op Japanse kabuto.

Masker van het woeste type (ressei-men).

De wapenrusting zelf is van het type nimaidō gusoku, waarvan het kuras uit twee delen bestaat, zijnde een borst- en een rugplaat. Azuchi-Momoyama-periode - vroege Edoperiode.

Het ijzeren masker in deze wapenrusting is afgewerkt met een roestpatina (tetsu sabi-ji) en is een representatief voorbeeld van de ressei-maskers uit de Momoyama-periode. De stijl van dit masker wordt ook wel nara-bō genoemd, Nara verwijst naar de stad waar deze stijl van oudsher werd vervaardigd.

De schouders werden beschermd door grote rechtehoekige **schouderbescherming** ('sode'), gemaakt van metalen of lederen plaatjes. De plaatjes zijn met elkaar verbonden door middel van zijden koorden, wat het geheel flexibel maakt.

Het borstkuras ('dō') bestaat uit twee delen ('ni mai dō') en is vervaardigd van plaatijzer met daarover een laag van Japans lakwerk.

De 'suneate' moesten **de scheenbenen** beschermen.

De helm is van het type sōgō-nari waarbij er haar is aangebracht op de helmkom.

Door de diverse lamellen behield **de keelbescherming** ('suga') zijn flexibiliteit.

De armen waren van de schouder tot (en met) de hand bedekt door mouwen ('kote'), bestaande uit een stoffen basis met daarover maliën en metalen plaatbescherming.

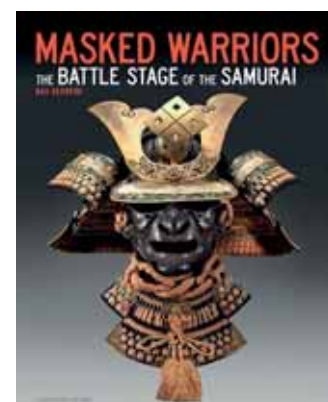
Om het onderlichaam en de bovenbenen te beschermen, werden rond de heupen **de wapenrok** ('kusazuri') aan zowel de voor- als de achterzijde van de dō bevestigd.

Extra bescherming voor **de dijnen** bestond uit de 'haidate', eveneens bestaande uit een stoffen basis met daarover een metalen plaatbescherming.

boven Moderne wapenrusting (tōsei gusoku) van het woeste type (ressei-men). De geribde helm (suji bachi) van het hoge type (kōshōzan) is vervaardigd door de smid Bamen Tomonori. Deze helm werd in opdracht van Honda Narishige (1571-1646), de daimyō van Maruoka, vervaardigd. De lamellen aan deze wapenrusting zijn opgebouwd uit losse plaatjes (kozane) die met zijde aan elkaar zijn gebonden.

Meer weten

Bezoeken

'De gemaskerde krijger.
Het strijdtoneel van de samurai'
Japanmuseum SieboldHuis
Rapenburg 19
Leiden
www.sieboldhuis.org
08-12 t/m 27-05

Kitsune
Miniemenstraat 55
Brussel
www.kitsune.be

Lezen

Bas Verberk, 'Masked Warriors the
Battle Stage of the Samurai'
Uitgave: Leiden University Press
256 pagina's
Engelstalig
ISBN 9789087282905
Prijs: € 34,99

Bas J.M. Verberk, 'Samurai',
Rotterdam, Wereldpublishers,
2012.
ISBN 9789081816427

Website

www.japanese-armor.org/eng
www.basjmverberk.com